

Cirkelrörelse

Apr 28, 2026, 4 min read

#mekanik

#kinematik

#rotation

Kapitel: 3.4, 5.4 · Kurs: F0004T Förkunskaper: Vektorer och rörelse, Newtons lagar

1. Naturliga koordinater

1.1 Definition

Definition: n - t -koordinater

Vid rörelse längs en krökt bana används koordinater som följer med objektet:

- t -riktning (tangens): Längs rörelseriktningen, i den riktning objektet rör sig just nu.
- n -riktning (normal): Vinkelrätt mot rörelsen, riktad *in mot centrum* av krökningsradien.

Dessa kallas även *naturliga koordinater* eller *nt-koordinater*.

2. Radiell (centripetal) acceleration

2.1 Definition och formel

Definition: Radiell acceleration

Accelerationen riktad mot rörelsebanans centrum kallas radiell eller centripetal acceleration:

$$a_n = a_{rad} = \frac{v^2}{R}$$

där v är farten och R är krökningsradien.

Accelerationen är alltid riktad mot centrum — “centrum-sökande” (centripetal = “mot centrum”).

Intuition: Varför v^2/R ?

- Högre fart → riktningen ändras snabbare → mer acceleration behövs.
- Mindre radie (skarpare kurva) → mer acceleration behövs.
- Båda effekterna är proportionella, och kombinationen ger v^2/R .

2.2 Samband med periodtid

Vid konstant fart och periodtid T (tid för ett helt varv):

$$v = \frac{2\pi R}{T}$$

Kombineras med $a_n = v^2/R$:

$$a_n = \frac{4\pi^2 R}{T^2}$$

 [Exempel: Pariserhjul >](#)

3. Tangentiell acceleration

3.1 Definition

Om farten *inte* är konstant (gasar eller bromsar i kurvan) tillkommer en tangentiell acceleration:

$$a_t = \frac{dv}{dt}$$

Den totala accelerationsvektorn är vektorsumman:

$$|\vec{a}| = \sqrt{a_n^2 + a_t^2}$$

⚠ Vanligt misstag: Glömma radiell acceleration vid rak rörelse

Den radiella accelerationen $a_n = v^2/R$ gäller för *all* rörelse längs en krökt bana, inte bara cirklar. Vid rak rörelse ($R \rightarrow \infty$) gäller $a_n = 0$.

4. Dynamik vid cirkulär rörelse

4.1 Centripetalraften — Newtons 2:a lag i n -led

Det krävs en nettokraft riktad mot centrum för att ett objekt ska hålla sig på en cirkulär bana:

$$\sum F_n = ma_n = m\frac{v^2}{R}$$

Vad som *utgör* centripetalraften beror på situationen:

Situation	Centripetalraften ges av
Bil i kurva	Friktionskraften mot vägen
Satellit i omlopps bana	Gravitationskraften
Boll i snöre	Spännkraften i snöret
Bil i doserad kurva	Komponent av normalkraften

☰ **Exempel: Bil i horisontell kurva** >

Läsning

- 3.4 Motion in a Circle
- 5.4 Dynamics of Circular Motion

Se även

- [Vektorer och rörelse](#) — hastighets- och accelerationsvektor i 2D
  - [Newtons lagar](#) — friläggning och kraftekvationer
  - [Rotation](#) — rotationsdynamik för stelkroppar
-

Resurser

Videor

- [Khan Academy — Circular Motion](#) — centripetal acceleration och kraft

Wikipedia

- [Circular motion](#)
- [Centripetal force](#)

Fördjupning

- University Physics with Modern Physics (Freedman & Young) kap 3.4 och 5.4
  - Fysika upplaga 5, kap 3–4
-

Föreläsningsanteckningar

Från föreläsning: 2025-11-06, F0004T Föreläsare: Erik Elfgren

2025-11-06 - MEK2

Vektorer och rörelse i 2D/3D (Young & Freedman 3.1-3.2)

En vektor har både storlek och riktning: $\vec{r} = x\hat{i} + y\hat{j} + z\hat{k}$

Hastighet: $\vec{v} = \frac{d\vec{r}}{dt} = (v_x, v_y, v_z)$

Acceleration: $\vec{a} = \frac{d\vec{v}}{dt} = (a_x, a_y, a_z)$

Fart = storleken på $\vec{v}$: $v = |\vec{v}| = \sqrt{v_x^2 + v_y^2 + v_z^2}$

Exempel: En bil i en kurva – ändring av hastighetsvektorn: $\Delta\vec{v} = \vec{v}_2 - \vec{v}_1 \implies$
 $\vec{a}_{medel} = \frac{\Delta\vec{v}}{\Delta t}$

Likformig cirkulär rörelse (3.4)

Vid cirkulär rörelse används naturliga koordinater (nt -koordinater):

- n -riktning: riktad in mot centrum (“Normalriktningen”)
- t -riktning: riktad i rörelseriktningen (“Tangentriktningen”)

Den radiella accelerationen: $a_{rad} = a_n = \frac{v^2}{r}$

Om periodtiden är T och farten konstant: $v = \frac{2\pi R}{T} \implies a_n = \frac{v^2}{R} = \frac{4\pi^2 R}{T^2}$

Exempel: pariserhjul, satellit.

Icke-likformig cirkulär rörelse

När farten ej är konstant tillkommer tangentiell acceleration: $a_t = \frac{dv}{dt}$

Fortfarande gäller: $a_n = \frac{v^2}{R} = \frac{v_x^2 + v_y^2 + v_z^2}{R}$

Relativ rörelse (3.5)

Om tre kroppar rör sig med hastigheterna v_A, v_B, v_C : $\vec{v}_{AC} = \vec{v}_{AB} + \vec{v}_{BC} = -\vec{v}_{CA}$

Exempel: Flygplan p flyger norrut med $v_{pl} = 240$ km/h relativt luften l . Luften blåser österut med $v_{lj} = 100$ km/h relativt jorden j .

$\vec{v}_{pl} = (0, 240, 0)$ km/h, $\vec{v}_{lj} = (100, 0, 0)$ km/h $\vec{v}_{pj} = \vec{v}_{pl} +$
 $\vec{v}_{lj} = (100, 240, 0)$ km/h
